

Com ensenyar l'evolució humana a la prehistòria a partir de recursos didàctics

Experiències a les escoles

**Treball de final de Grau en Mestre d'Educació
Primària**

Esther López Cordón i Alba Sala Seisdedos

Curs 2014-2015

Professor: Joan Callarisa Mas

4t Grau en Mestre d'Educació Primària

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic- Universitat Central de Catalunya

Vic, 15 de maig de 2015

Resum

Aquest treball consisteix en una investigació per poder saber com afecten les noves metodologies més innovadores en la didàctica de les Ciències Socials, concretament a la temàtica de la Prehistòria. S'han analitzat totes les respostes de les d'enquestes facilitades a diferents docents, les quals ens han mostrat quines metodologies fan servir, i per altra banda hem analitzat el grau de motivació i aprenentatge dels infants, de dues escoles catalanes. Posteriorment hem contrastar els resultats amb estudis realitzats per diversos autors com Joan Pagès, Xavier Hernández i Joan Santacana. A partir de les observacions i resultats obtinguts, s'ha elaborat un pàgina web anomenada *El rebost de l'aula* dedicat a oferir un recull de materials i recursos didàctics innovadors per als docents per treballar aquesta i altres temàtiques segons la matèria corresponent.

Paraules clau: Didàctica, innovació, ciències socials, prehistòria, motivació, aprenentatge.

Abstract

This project/research/paper aimed to research the effect of the new innovative teaching methodologies used in learning of Social Sciences, focusing specifically on the Prehistory topic. Teachers of two Catalan schools provided the methodologies used in class, and they answered a questionnaire. The answers of the teachers and the degree of motivation and learning of the children were analysed and compared with the researchers conducted by Pages, Hernandez and Santacana. The data obtained from the research was used to create a website called *El rebost de l'aula*, which offers a collection of didactic resources to work on this topic and other as the correspond subject.

Key words: Teaching, innovation, social Sciences, Prehistory, Motivation, Learning.

“Diga-m'ho i ho oblido; ensenya-m'ho i ho recordo; involucra'm i ho aprenc.”

Benjamin Franklin.

Agraïments

Primerament, volem donar les gràcies al nostre tutor de la Universitat de Vic, Joan Callarisa Mas, per guiar-nos i ajudar-nos a realitzar aquest treball d'investigació.

Cal esmentar la participació de les escoles Enric Casassas, de Sabadell, i Pompeu Fabra, de Salt, per la seva col·laboració durant l'estada de pràctiques i la disponibilitat a l'hora de facilitar-nos informació. També volem agrair a tots aquells i aquelles mestres que han fet d'aquesta recerca una gran experiència formadora en l'àmbit dels recursos educatius. A més de l'atenció donada en cadascuna de les tutories i entrevistes.

També, agrair sobretot als i les alumnes dels cursos 3r, 4t i 6è per participar activament en les diverses activitats en què requerien la seva disponibilitat.

Finalment, i no per això menys important, volem fer esment a l'experiència d'haver realitzat aquest treball en parella, ja que ha sigut una experiència molt enriquidora que ens ha permès conèixer i descobrir més sobre aquesta temàtica, alhora del gran treball d'equip que hi ha, l'ajuda mútua i el suport.

Per tant, a tots vosaltres moltes gràcies per participar-hi!

Índex

Introducció	6
Motivació i justificació	6
Metodologia	7
Marc teòric.....	8
¿Què és la innovació didàctica?	8
La prehistòria dins del currículum	10
Blocs i continguts de les ciències socials	10
La funció de la prehistòria en el currículum d'educació primària	12
El docent de ciències socials.....	13
La formació del professorat	13
El paper del docent	16
La funció dels recursos a l'àrea de Ciències Socials.....	17
Unitats de Programació	17
Material i recursos didàctics.....	19
Sortides als museus.....	22
Aplicació.....	26
Objectiu de l'estudi.....	26
Recull de dades	27
Procés d'anàlisi i interpretació de dades	27
Variables demogràfiques de la mostra.....	28
Perfil dels docents enquestats.....	29
Com és la seva formació.....	29
Posteriorment.....	31
Ús de recursos o eines	33
Metodologia de treball a l'hora de fer el contingut de la Prehistòria.....	35
Perfil dels alumnes enquestats	38
Com veuen la Prehistòria.....	38
Opinió sobre com la treballen.....	39
Com els agradaria aprendre-la.....	41
Conclusions	43
Objectiu complert.....	43
El rebost de l'aula	44
Limitacions.....	45

Treball educatiu	46
Què ens emportem com a futures mestres	47
Referència bibliogràfica	49

Introducció

Aquest treball d'investigació consisteix, com bé diu el seu nom, a reconèixer quins són els millors recursos educatius per ensenyar la Prehistòria a Educació Primària.

En aquesta introducció podem diferenciar la motivació i justificació alhora de la tria del tema, a més de la metodologia emprada per a la realització de la investigació.

Motivació i justificació

A diferència d'altres Treballs de Final de Grau, aquest és realitzat en parelles, perquè en el moment en què vam començar a pensar quin podria ser l'objecte d'estudi ens vam adonar que coincidíem en l'objectiu de recerca, conèixer quines pràctiques educatives i amb quins recursos es treballa la Prehistòria, perquè totes dues membres hem cursat l'itinerari de Coneixement del medi a Primària. Així doncs, vam decidir que seria interessant fer-ho conjuntament, ja que podríem observar quina metodologia es fa servir en diverses escoles i si varia gaire. D'aquesta manera volíem concretar en el món de la innovació didàctica en l'àmbit de les Ciències Socials.

D'altra banda, també ens interessava que tots aquells recursos que coneguéssim amb aquesta recerca es poguessin fer arribar a la resta de docents. Per tant, vam decidir crear una web on s'exposin cadascun d'aquests recursos i materials didàctics amb una breu proposta d'ús, amb la finalitat d'oferir un ampli ventall de propostes de forma senzilla i directa.

Un cop teníem clar què volíem fer i amb quina finalitat, vam plantejar-nos una pregunta per poder començar la investigació. Aquesta pregunta vas ser: *Com ensenyar l'evolució humana a la prehistòria a partir de recursos didàctics?*

A partir del nostre objectiu principal d'estudi, conèixer la innovació educativa a les ciències socials, i tenint en compte la nostra pregunta a investigar, ens hem centrat en els experts Joan Pagès, Xavier Hernández i Joan Santacana, perquè tenen una visió àmplia i determinada sobre el camp de la didàctica de les ciències socials enfocada cap a unes pràctiques innovadores a l'aula.

Metodologia

Aquesta recerca es basa en dos paradigmes. Per una banda el Paradigma interpretatiu, i per l'altra el sociocrític, perquè ens interessa centrar-nos tant en l'estudi i comprensió de les accions socials, com en l'anàlisi de determinades situacions o problemes derivats de la societat. És a dir, volem estudiar, analitzar i comprendre com influeixen unes determinades pràctiques innovadores en l'ensenyament - aprenentatge de la Prehistòria en els centres educatius on hem fet les Pràctiques III, l'escola Pompeu Fabra de Salt i l'escola Enric Casassas de Sabadell.

Concretant les modalitats d'investigació, ens centrem en una finalitat orientada en la resolució dels problemes, com és millorar l'aprenentatge i motivació dels infants en relació a la Prehistòria, i l'abast temporal de tendència, ja que analitzem la forma de treball dels centres educatius ja esmentats. Per tant es tracta d'una situació natural, perquè realitzem una observació global de dues escoles. També es tracta d'una investigació orientada a l'aplicació, ja que es vol donar resposta a una situació a partir de la creació d'una web ja esmentada anteriorment. Aquesta farà la funció d'aplicació ja que està obert al públic i ofereix un recull de propostes innovadores per als docents per tal de millorar l'ensenyament i aprenentatge d'aquesta temàtica.

Pel que fa a la metodologia i disseny d'investigació, realitzem una recerca quantitativa basada en la generalització per tal d'arribar a un resultat i veure a grans trets quins aspectes influeixen en l'ús o no ús de propostes innovadores. Així doncs, hem decidit emprar el qüestionari com a tècnica de recollida de dades, ja que ens permet obtenir de forma ràpida i classificada uns resultats generals d'estudi. A més, ens dóna l'opció d'arribar a una gran mostra d'estudiants i docents d'una manera ràpida, eficaç i directa. Per tant, estem realitzant una observació global tant a l'escola Enric Casassas com a l'escola Pompeu Fabra basats en la recerca empírica.

Marc teòric

En aquest apartat destaquem la part teòrica de la nostra recerca basada en la innovació educativa i de l'ensenyament de la Prehistòria. Reflexionem sobre els estudis realitzats en aquests àmbits per part d'autors rellevants que tenen diferents visions.

Aquest tema es desglossa des d'una visió general sobre la innovació educativa i, s'anirà especificant més concretament cap a l'àmbit de ciències socials a l'escola, exactament a la temàtica de la Prehistòria.

¿Què és la innovació didàctica?

Com bé diu Oliva (2010: 42): "la investigación educativa tiene como propósito final la mejora de la práctica de enseñanza". És a dir, l'ensenyament és un àmbit en constant canvi cap a una millora d'aquest, el qual es porta a terme a partir de les investigacions educatives. Per tant, aquests canvis ens porten a parlar de la innovació, que ve generada per investigacions educatives concretes realitzades per professionals experts en el seu àmbit.

Escudero i Correa (2006: 38) exposen que:

"Las investigaciones entendidas como prácticas educativas que incorporan algo nuevo dentro de la realidad existente en cuya virtud ésta resulta modificada, son una fuente inagotable de ideas y saberes que han de ser tenidos en cuenta si pretendemos mejorar el impacto y la utilidad de la investigación educativa."

Així doncs, quan s'estan incorporant noves idees a les pràctiques educatives, estem parlant d'innovació en la didàctica. És a dir, metodologies d'ensenyament que tenen com a finalitat el desenvolupament autònom i de pensament crític de l'infant a partir de materials i recursos més dinàmics, a diferència de la metodologia tradicional. Escudero i Correa (2006: 39) concreten dient que: "En ellas se conjugan lo más ganado de los saberes de los docentes con la creatividad de una nueva respuesta a una situación que exige atención, creatividad y experiencia juntas para dar un paso hacia la mejora de la educación." En altres paraules, la innovació consisteix en la relació entre continguts i sabers dels docents respecte un tema, fent èmfasi en

la creativitat a l'hora d'elaborar propostes o pràctiques educatives noves que motivin els infants en el seu aprenentatge.

Actualment, tot i que els docents saben què cal fer, encara no s'ha fet un pas endavant per crear totes aquestes pràctiques innovadores, ja que la majoria dels docents no saben com fer-ho perquè no tenen on cercar informació. Oliva (2010: 42) ens ho exposa dient: "Se constata que los profesores, en general, leen muy poco acerca de las investigaciones e innovaciones generadas por otros y casi nunca ponen por escrito los resultados de su trabajo y de sus reflexiones." Per tant, veiem que hi ha docents que porten a terme dinàmiques innovadores, però no deixen constància enlloc per tal que altres docents puguin consultar-la. Així doncs, ens trobem en un cercle viciós, on no hi ha informació per consultar perquè ningú l'elabora i així no es pot generar noves metodologies innovadores. Tot i així, trobem experts en educació que ofereixen noves propostes i pràctiques innovadores, però no aconsegueixen ser traslladades a la realitat que hi ha a les aules.

1

El fracàs en la recerca metodològica

---

¹ Esquema gràfic d'elaboració pròpia a partir de la lectura del llibre ESCUDERO, Tomás; CORREA, Ana Delia. *Investigación en innovación educativa: algunos ámbitos relevantes*. Madrid: La Muralla, 2006.

D'altra banda, però, cal saber quins temes són els més rellevants per millorar amb recursos innovadors, ja sigui per dificultats o per falta de motivació. Així ens ho exposen Escudero i Correa (2006: 39):

“Las innovaciones ayudan a localizar los temas de estudio que son importantes para la práctica educativa, y con ello los temas que deben constituirse como prioridades para la investigación educativa. Los docentes son los primeros en detectar las dificultades con que se enfrenta la educación y los ámbitos en los que es necesaria una actuación de mejora y son ellos quienes aportan las primeras soluciones“.

La prehistòria dins del currículum

Blocs i continguts de les ciències socials

Actualment, si analitzem l'assignatura de Ciències Socials i Naturals a l'Educació Primària, ens adonem que és una assignatura amb poc pes a l'horari escolar, però composta per un gran nombre de temàtiques, les quals necessiten temps per poder treballar els conceptes d'una manera efectiva. Amb l'horari que disposa l'escola, ens adonem que no és possible portar a terme tots els temes que caldria fer i tampoc fer-los de manera innovadora, ja que aquesta metodologia requereix molt més temps que la tradicional. Pagès (2007:19) ho exposa dient: “Casi nunca se debate sobre problemas reales de la enseñanza ni sobre cómo deberían considerarse las aportaciones de las investigaciones didácticas en la selección, secuencia y enseñanza de los contenidos históricos.”

Si parlem més concretament de l'evolució de l'ensenyament, Pagès (2007:21) afirma que:

“Se debería tener en cuenta, en primer lugar, la dimensión social ya que es la sociedad la que determina las finalidades educativas y los saberes a enseñar, unos saberes que deberían relacionarse con la vida cotidiana y con las disciplinas científicas de donde proceden los instrumentos que van a preparar a los niños y los jóvenes para el futuro.”

Per tant, tot i que fos lògic dir que en vint anys el camp de l'ensenyament ha millorat, anant cap a una vessant més innovadora i centrada en la motivació i inquietuds dels infants, diferenciant aquests en cada època i context que han viscut, no ho podem fer. Perquè, tal com diu Pagès, aquest procés és lent i difícil, ja que no depèn únicament dels docents i professionals, sinó que també ve influenciat pels canvis socials del territori.

D'altra banda, si ens centrem en què s'ha d'ensenyar, hem de fer referència a Carretero i altres (1989: 37), els quals diuen que:

“Si algo define al hombre, a la sociedad humana, y lo distingue de otros seres vivos, es disponer, no ya de pasado, sino de Historia. Lo que es hoy el hombre, o lo que ha sido en cualquier otro momento de su existencia pasada, es fruto de una construcción, de un moldeado ininterrumpido en el tiempo”.

En altres paraules, s'haurien de considerar dins dels continguts de les Ciències tots aquells moments, accions i fets que han portat a l'home on és actualment. En aquesta línia, Pagès (2007:27) exposa que: “A veces será necesario empezar por el pasado, otras se puede, y se debe, partir del presente tal como se propone en la historia retrospectiva.” Així doncs, és necessari treballar la història des d'una basant més diacrònica, la qual podem agrupar temes o aspectes semblants que han ocorregut al llarg de la història i analitzar-los conjuntament, i d'aquesta manera, no haver de treballar els fets històrics amb dates, o bé des d'una línia del temps cronològica, ja que d'aquesta manera es dificulta poder veure la relació, evolució i canvis i continuïtats en el temps que ha patit la humanitat.

A més, el fet de treballar sincrònicament ocasiona que sovint no es vegi la relació existent. Per tant, s'acaba aprenent la Història memorísticament. Aquestes categories de temes a tractar poden ser: indumentària, alimentació, habitatge, costums i comerç, entre d'altres. Un altre motiu per treballar la Història com la presenta Pagès, és en el moment que treballem els coneixements previs, els podem formular preguntes que els facin analitzar l'actualitat i a continuació els períodes antics o a l'inrevés.

D'altra banda, aquesta reflexió de l'autor Pagès ens porta a fer referència a Santacana i Hernández (1999: 102), els quals comenten que: “Los objetivos del Área del Medio Natural y Social susceptibles de ser tratados en los talleres de arqueología prehistórica son muchos”. És a dir, la majoria de continguts de les Ciències es poden desenvolupar en espais fora de l'aula, com poden ser els museus² o bé Camps d'Aprenentatge³, entre d'altres. Aquest aspecte, com veurem posteriorment, ens portarà a parlar de la funció actual dels museus.

La funció de la prehistòria en el currículum d'educació primària

Santacana i Hernández (1999: 113) diuen que: “La prehistoria, por su carácter enigmático, de búsqueda de lo desconocido, de introducción a un pasado mágico y misterioso, constituye, en general, una disciplina con un cierto atractivo para un público adolescente”. Per tant, partint d'aquesta reflexió, podem observar com la Prehistòria és una etapa que si els docents saben tractar-la pot ser molt motivadora per als infants. El fet de descobrir aspectes del passat, saber d'on provenim i com hem canviat, és, de sempre, una aventura per als més petits.

Per què, tal com Santacana i Hernández (1999:113) diuen: “Este carácter de disciplina en la que hay mucho por “descubrir” es lo que dota de un potencial didáctico extraordinario.” Dit en altres paraules, tot allò que és per descobrir és una gran motivació per als infants.

No obstant això, també cal tenir en compte els altres factors que formen l'ensenyament, ja que tal com Villarón i Pagès (2013: 3) diuen: “La enseñanza de la historia ha incorporado aspectos tan importantes como la conciencia histórica, la temporalidad, la memoria histórica, el patrimonio... sin embargo se ha dejado de lado el debate sobre los protagonistas.” És a dir, és important tenir en compte el que es treballa, quines característiques i continguts es porten a terme quan ensenyem la temàtica de la prehistòria però també cal destacar el

---

² Vegeu el llistat de museus a Annex 1

³ Vegeu el llistat de Camps d'Aprenentatge a Annex 2

com ho fem. La manera d'ensenyar història d'un mestre pot variar depenent de molts factors però el que tindrem en compte en aquest cas, serà si ho fa des d'una vessant sincrònica o diacrònica. El fet de fer-ho diacrònicament, el docent estarà relacionant continguts de l'actualitat amb altres èpoques, o bé ho farà a la inversa. Si aquest treballa d'aquesta manera, significarà que aquest té en compte l'aprenentatge dels infants i sap que han de tenir un rol participatiu i actiu constantment, per tal que el seu aprenentatge sigui el màxim possible de significatiu.

Per aconseguir aquesta visió de l'aprenentatge, cal que el professorat tingui en compte els coneixements intuïtius en relació a la prehistòria i la història en general, i quines situacions i experiències tenen amb l'entorn cultural. És a partir d'aquí, que caldrà començar el treball didàctic.

El docent de ciències socials

La formació del professorat

Si parlem de la innovació de didàctica, més concretament de les Ciències Socials, és inevitable parlar de la formació del professorat.

Oliva (2010: 46) constata: "La creencia mayoritaria existente en el profesorado de considerar como innovación el simple uso de apoyo como los que pueden aportar las tecnologías de la información y la comunicación". És a dir, els docents quan parlen d'innovació els ve a la ment l'ús de les noves tecnologies, ja que és un recurs nou que s'està introduint cada vegada més a l'aula, concretament les pissarres digitals i els ordinadors, però la innovació va més enllà. Com ja hem comentat, es tracta de saber crear materials i recursos per treballar els diversos temes. Això no vol dir que s'hagin de deixar de banda les noves tecnologies, sinó que cal crear propostes didàctiques on a través dels ordinadors o altres suports digitals com les càmeres es treballi una temàtica de manera més dinàmica i innovadora. Per tant, quan es parla de la formació del professorat en la innovació didàctica es fa referència a que els docents han de formar-se, aprendre i conèixer nous materials i eines que els permetin crear sessions més motivadores i vivencials per als infants.

És a dir, cal que el docent recerqui nous materials, els quals es troben disponibles als Centres de Recursos Pedagògics i fins i tot en empreses educatives⁴. A més, a través dels cursos formatius, xerrades i tallers, s'ofereix un gran ventall d'aquests materials i s'expliquen el seu ús.

D'altra banda, hi han altres factors que influeixen en l'escassetat d'innovació a les aules, a part de la confusió en relacionar només la innovació amb les noves tecnologies. Un d'aquests factors és l'interès que aquesta visió innovadora genera en els docents. Com bé diu Oliva (2010: 45): "El profesorado de secundaria, por lo general, suele ser bastante conservador en sus planteamientos, y que presenta un escaso interés por involucrarse en tareas de innovación educativa". L'autor analitza al professorat actual de secundària, com uns educadors, els quals utilitzen una metodologia tradicional, la qual no ajuda a la innovació educativa, això passa degut a la falta de motivació envers a les ganes d'aprendre i millorar. Per això, el docent no es forma i tendeix a retrocedir cap a una pràctica tradicional.

Un altre motiu pel qual hi ha aquesta visió conservadora, és com continua comentant Oliva (2010: 45): "Lo habitual es reproducir con los alumnos los mismos esquemas de enseñanza a través de los cuales el profesorado fue enseñado en el pasado, perpetuando así la enseñanza tradicional con pocos elementos innovadores." Podem dir que la innovació no acaba d'introduir-se a l'aula perquè els i les mestres, tot i tenir iniciativa per crear materials i pràctiques innovadores, s'acaben guiant pel que han viscut, ja que saben quins resultats tenen i com han d'actuar. És a dir, prefereixen fer una pràctica segura que no pas provar allò que és incert.

També s'esmenten els docents novells, tot i que de manera indirecta, ja que aquests han tingut un ensenyament més modern i innovador però tot i això no acostumen a aplica-ho a l'aula. Tal com Oliva (2010: 46) exposa: "Se impone la visión [...] pesimista respecto a la presencia de la innovación e investigación educativa del profesorado al uso". L'autor Oliva, tal com hem vist, afirma tot aquest desinterès educatiu per part del professorat, sigui de l'etapa que sigui.

---

⁴ Vegeu Annex 3

D'altra banda, un factor extern que repercuteix en l'educació és l'actuació del Govern i el Departament d'Ensenyament. Quan aquests minimitzen els recursos econòmics destinats a l'educació pública per contractar personal professional, sorgeixen varis inconvenients. Com bé diuen CCOO (2012: 295)⁵:

“Hay un conjunto elevado de partidas que aparecen como gasto educativo en los presupuestos estatales y autonómicos que son realmente “inversiones”: son todas aquellas que inciden de modo directo y significativo en la formación de los jóvenes, en su éxito educativo; si se disminuye esa inversión se pone en peligro la formación de los jóvenes y de la población adulta; se corre el riesgo de disminuir dicha formación, de restar capital humano a la economía y nivel de ciudadanía a la sociedad. Es decir, se pone en grave riesgo el futuro económico y social del país.”

Dins d'aquests inconvenients, trobem les retallades als docents i la destinació del professorat, la qual és comunicada en un últim moment i això provoca no tenir temps per planificar la programació de tot un curs en un període de temps adequat i, a més, de vegades no saben ni quin curs cursaran fins el dia abans de començar. CCOO (2012: 296) ho exposen dient: “Se ha optado, en primer lugar, por reducir el gasto en profesorado: menos profesores y salario menor para los que permanecen.[...] Se ha optado por exigir más horas lectivas a todos y reducir el salario en el mismo porcentaje nominal o real.”

A més d'aquests inconvenients, apareix l'escassa formació dels docents en relació a la investigació didàctica. Oliva (2010: 46) exposa que: “La formación que posee el profesorado por lo general sobre estos temas es bastante escasa, con lo cual resulta difícil el trasvase de la teoría a la práctica.” L'aspecte principal que provoca que el professorat tingui poca formació en aquest àmbit és l'escàs temps lliure que tenen per poder participar en cursos formadors i, a vegades, es sobreposa la vida personal amb la professional.

---

⁵ Vegeu l'article sobre retallades de CCOO (2012) a Annex 4

El paper del docent

Partint de la reflexió de Benejam i Pagès (1997: 35): “El papel de la profesora o del profesor es esencial en este proceso porque es la persona que sabe y sabe hacer y que está capacitada para juzgar los resultados”. Es considera que no és del tot així, ja que quan es pretén portar a terme una seqüència innovadora hi ha un factor molt important que influeix, i aquest és la incertesa. És a dir, el docent mai estarà del tot segur o segura del resultat que tindrà aquella seqüència, ja que les seves expectatives poden ser positives, però un cop es porta a terme és quan realment un s’adona de què funciona i què no.

No obstant això, és certa l’afirmació que és una persona capacitada per jutjar els resultats, perquè, tal com portem dient, si és una persona crítica i observa que els resultats no són els esperats, ha de ser capaç de corregir aquells defectes per acabar creant la seqüència que millor s’ajusti a aquell grup classe.

En relació a aquesta visió del docent, Benejam i Pagès (1997: 98) continuen exposant: “[...]los alumnos entrevistados señalaban que entre las estrategias didácticas utilizadas por sus profesores predominaban de forma abrumadora las explicaciones, el dictado de apuntes, la lectura del libro de texto, los ejercicios de aplicación u otras parecidas; es decir, las estrategias de tipo transmisivo.” Com podem veure, es tracta d’una anàlisi pertanyent als docents de finals dels anys 90. Però, a dia d’avui podem afirmar que aquestes són pràctiques que encara es veuen a les aules, pràctiques de caràcter transíssiú, que tal com hem comentat anteriorment i tal com exposen autors com Pagès i Oliva, són degudes a la falta de seguretat entorn als materials innovadors.

Paral·lelament, Benejam i Pagès (1997: 98) comenten:

“[...] Los profesores y las profesoras de Ciencias Sociales manifiestan a menudo que les faltan estrategias adecuadas para conseguir que la mayoría de sus alumnos aprendan y para abordar con éxito las situaciones que se les plantean en las aulas, ya que los métodos y la gestión social del aula que venían utilizando les resultan ahora poco adecuados”.

Així doncs, continuem referint-nos a aquest cicle viciós ja esmentat.

Seguint amb aquesta idea, l'autor Pagès (2007:28) exposa que: “Los nuevos materiales pueden, asimismo, ayudar, pero la práctica sólo cambia cuando los prácticos la quieren cambiar. El cambio de las prácticas de la enseñanza de la historia depende fundamentalmente del profesorado.”

Dit en altres termes, encara que un docent disposi d'un gran ventall de recursos i estratègies innovadores, si no canvia la seva visió entorn el seu ús i les noves situacions que afecten al grup i l'aula, l'ensenyament i aprenentatge de les ciències socials continuarà sent de caràcter transíssi i reproductiu.

Per tant, els docents que es veuen en aquesta situació, haurien d'aturar-se i reflexionar sobre cap a on han d'anar, i demanar ajuda als seus companys de claustre o, si més no, buscar ajuda exterior a través de la formació professional. Seguint aquesta línia, Pagès (2007:28) exposa que: “Es sabido que los prácticos sólo cambian sus prácticas cuando son conscientes de que éstas pueden funcionar mejor, pueden generar mejores aprendizajes.” Així doncs, tal com hem comentat, necessiten assegurar-se de tot el que fan, però, si no s'arrisquen a canviar la seva metodologia, no podran saber si funcionen. És per això que és important que hi hagi comunicació entre tots els docents, perquè si a un li ha funcionat, un altre mestre podrà guiar-se de l'experiència d'aquest per aplicar-ho a les seves classes.

D'altra banda, si el docent no és conscient que per fer aquest canvi cal arriscar-se, no serà capaç de trobar recursos o ajuda per millorar o modificar la seva metodologia. Pagès (2007:28) ho exposa dient:

“Cuando un profesional, [...] llega a tener conciencia de que es posible enseñar de otra manera, los recursos, los materiales didácticos aparecen con relativa facilidad. Existen. Como también existen propuestas alternativas desarrolladas por los sectores más innovadores del profesorado.”

La funció dels recursos a l'àrea de Ciències Socials

Unitats de Programació

Referint-nos en les unitats de programació que un docent pot portar a terme, entem que aquest mestre o mestra haurà de fer uns passos previs a la

seva execució plantejar-se un seguit de qüestions com ara què vol treballar, amb quina finalitat i com ho vol portar a terme a l'aula, entre d'altres.

Per començar, haurà de decidir quina temàtica vol treballar, la qual en aquest cas serà la prehistòria, per això haurà de triar en quins continguts centrar la seva unitat didàctica. Aquests continguts hauran de ser breus, clars i senzills per poder centrar-nos en un o dos i poder-los dur a terme amb fiabilitat d'aconseguir l'objectiu proposat inicialment. Aquesta idea també l'exposa Pagès (2007:23): "Deberíamos ser capaces de renunciar a una programación basada en la cantidad de contenidos para centrarnos en los contenidos fundamentales."

A continuació, un cop feta la tria, començarà a realitzar el document per escrit per tal de determinar quins factors vol estructurar en la unitat. Alguns d'aquests factors són: la durada i període, objectius, continguts, competències, activitats, materials, etc. Per finalitzar, el docent executarà aquesta programació didàctica amb els seus alumnes i podrà analitzar-la i millorar-la si cal. En el cas d'haver-la de millorar podrà retocar el document tantes vegades com faci falta per tal que obtingui uns resultats positius en l'aprenentatge dels infants.

Tanmateix, es considera que és important que aquestes programacions estiguin basades en la història local, per tal que els infants sentin que aquella pràctica és motivadora, enriquidora i formativa en els seu entorn més proper. Si treballem així s'aconseguirà apropar als infants el passat tot relacionant-ho amb l'actualitat. Carretero i altres (1989: 39) exposaven que "Sería necesario que los programas escolares contemplaran unidades didácticas dedicadas al estudio de los antecedentes de algún fenómeno o cuestión central en nuestro mundo contemporáneo."

Tot i així, hem de tenir en compte que cal ensenyar aquells fets històrics que trobem arreu del món i no oblidar-nos de la rellevància que tenen en la nostra societat. Per aquest motiu considerem oportunes les paraules dels autors Carretero i altres (1989: 43): "De manera específica las unidades de Historia local en las que se utilicen de manera prioritaria las fuentes o restos materiales (escultura urbana, edificios, obras públicas) [...] Si estos se

encuentran en el ámbito próximo al alumno, tanto mejor, pero no por ello se deben excluir aquellos otros más alejados que precisen un desplazamiento, como también están perfectamente indicadas las visitas a los Museos.”

Material i recursos didàctics

Materials que podem utilitzar

Dintre de l'ensenyament aprenentatge cal fomentar que els professionals treballin amb materials didàctic, ja que aquests provoquen un ambient diferent entre els alumnes i el mestre que ajuda a la relació que tindran els nens i nenes amb la matèria que treballin. En aquest apartat només ens centrarem en destacar alguns materials pràctics, perquè en realitat hi ha un gran ventall.

Podem trobar materials de diferents tipus segons la funció que tenen en el treball que es porta a terme a l'aula.

1) *Materials escolars*⁶

- Cartografia.
- Documentals.
- Audiovisuals i informàtics.
- Llibres de coneixement o de consulta.
- Llibres auxiliars (diccionaris, atles, guies...).
- Contes i contes desplegable.
- Mitjans de comunicació (diaris, ràdio, revistes...).
- Conjunts d'instruments materials (brúixola, lupa, termòmetre...)

2) *Jocs d'animació*

- Dinàmiques de grup.
- Jocs.
- Simulacions.
- Representacions i escenificacions.

---

⁶ Vegeu el desplegament d'aquest llistat a Annex 5

3) Treballs d'observació

- Excursions.
- Itineraris.
- Visites a Museus o altres espais.

4) Materials i recursos complementaris

- Maletes didàctiques.
- Empreses educatives.
- Centre de Recursos Pedagògics.
- Xerrades i conferències⁷.

La importància del joc en les ciències socials

Tal com diuen Santacana i Hernández (1999: 113): “Para introducir a los adolescente en los métodos de análisis de la prehistoria podemos partir de múltiples técnicas como son la simulación, el juego y la virtualidad, las mismas que nos permiten investigar sobre la didáctica de la prehistoria, y en general, de las ciencias sociales.” És a dir, amb l'ús del joc a les ciències socials s'ajuda i reforça l'aprenentatge dels infants en relació a les ciències, i més si ens centrem en l'apartat de la Prehistòria.

Cal recordar que aquest recurs és molt utilitzat durant l'etapa d'Educació Infantil, però pel contrari, a mesura que els infants creixen, el joc passa a un segon pla, perquè es considera que el temps emprat en aquest és més necessari per realitzar altres estratègies educatives a l'hora de dur a terme el temari. Aquesta anul·lació del joc d'aprenentatge encara és veu més reflectida a secundària.

Alhora Santacana i Hernández (1999: 116) exposen: “En todo caso si la teoría de los juegos no presenta dudas sobre su utilidad en la propia investigación de la ciencia social, es indiscutible su aplicación en el aprendizaje”. Per tant, el joc és un bon recurs que poden utilitzar els docents

---

⁷ Llistat d'elaboració pròpia a partir de la lectura del llibre GARCÍA, Antonio Luis. *Didáctica de las ciencias sociales en la educación primaria*. Madrid: Algaída Editores, 1993

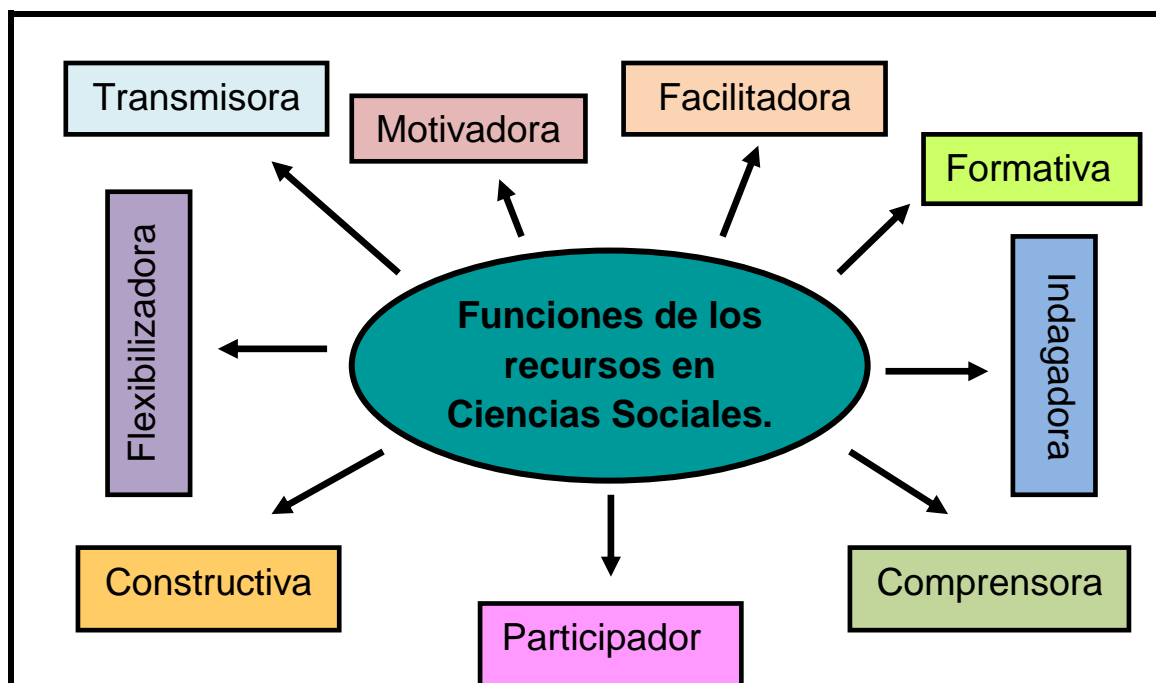
per tal que els infants despertin els seus coneixements d'una manera més vivencial i dinàmica. També és útil per reforçar els coneixements dels nens i nenes treballats anteriorment, ja que es troben en una nova situació on despleguen les seves concepcions sense forçar-los, ja que estan jugant.

Les funcions dels recursos

Entenem com a recurs tots els objectes, eines i/o elements que puguin tenir una utilitat educativa.

Per tant, volem fer èmfasi a totes aquelles empreses o associacions que col·laboren sense ànim de lucre en la funció d'ensenyament. Perquè, tal com diu Garcia (1993: 101): "Nos encontramos con que existe una variadísima gama de recursos didácticos, [...] debido a que todo lo que existe en el medio puede utilizarse como tal." Els punts més destacables dels recursos són les funcions que poden arribar a desenvolupar.

De l'autor Garcia (1993: 103) ens agradaria destacar el següent esquema, el qual ens mostra de manera clara i visual les diferents funcions dels recursos que podem utilitzar en l'ensenyament- aprenentatge dels infants.

La función de los recursos en el Área de Ciencias Sociales. ⁸

⁸ Esquema extret del llibre GARCÍA, Antonio Luis. *Didáctica de las ciencias sociales en la educación primaria*. Madrid: Algaída Editores, 1993 (Pàg. 103)

A continuació, de les funcions mostrades anteriorment, es fa un resum ampli d'aquestes.

Sobre la indagació que senten els infants a l'hora de recercar informació, pensem que els recursos fomenten el dubte i això fa que els i les alumnes s'interroguin, es plantegin dubtes i busquin respostes a tot allò que s'han plantejat. A més, cal destacar que un bon ambient dins l'aula facilita l'aprenentatge que tenen els infants durant tot el procés. Aquest fet ve relacionat per la motivació i participació de tot el grup classe. Si tenim en compte el seu interès, aquesta motivació s'incrementarà i donarà fruit a uns bons resultats.

D'aquesta manera, si treballem a partir d'aquestes funcions arribarem a aconseguir que els nens i nenes es posin en conflicte i sàpiguen reflexionar, i així aconseguir un aprenentatge més significatiu i gratificant tant pels docents com pel grup classe.

No obstant això, com indica Garcia (1993: 124): "existe una intensa y mutua interdependencia entre metodología y recursos didácticos, de modo que a veces parece difícil identificar en qué momento las características del método dependen de los recursos y en qué caso se produce el proceso contrario."

Sortides als museus

És necessari que parlant de les Ciències Socials, i especialment de la Prehistòria, tractem els museus i la seva funció a l'educació, ja que tal com Santacana i Hernández (1999:175) exposen: "Resulta imposible tratar de didáctica de la prehistoria y no entrar en el tema de los museos de prehistoria o de arte antiguo, que suelen ser utilizados como recursos didácticos por una buena parte del profesorado". A més, com hem pogut veure anteriorment a l'apartat de materials i recursos didàctics, les visites als museus resulten ser un treball d'observació complex per part de l'alumnat i d'una importància rellevant a l'hora de consolidar conceptes teòrics. No obstant això, aquests experts comenten que els museus i la funció que tenen al llarg dels anys 90 no és precisament la que és desitjada tenir, sinó que es busca una funció més didàctica

i d'aprenentatge. Com veurem, aquesta funció ha anat modificant-se al llarg del nou mil·lenni, però encara és un tema que cal treballar per arribar al punt desitjat com bé diuen aquests experts.

Santacana i Hernández (1999: 175) comenten que: “Probablemente hay más gente a quien no le gusta ir al museo que no al contrario. El museo, y singularmente el de prehistoria, constituye [...] un espacio muerto.” Aquesta idea encara es veu reflectida de manera molt contundent degut a l'organització d'aquests tipus de museus, en els quals les obres es troben tancades en vitrines i els visitants no poden manipular. Per tant, es limiten a observar els materials. Aquest fet provoca que molts dels visitants vegin els museus com un espai avorrit i “mort”, perquè no tenen la possibilitat d'experimentar i divertir-se.

A aquest fet, també s'afegeixen les noves tecnologies, on amb una simple recerca pots trobar tota la informació que t'ofereix el museu, i en alguns casos, de manera més dinàmica.

Així doncs, arribats a aquest punt, els museus s'han de plantejar un nou enfocament de la seva funció. Per una banda, Santacana i Hernández (1999: 180) exposen: “Si bien es cierto que los museos deberían ser instrumentos normales para los enseñantes, la realidad es que hay mucha gente en los gabinetes didácticos de los museos que no acaban de darse cuenta de cuál es su lugar en el actual sistema educativo.” Cal fer èmfasi que aquesta cita és de finals dels anys 90, època en la qual el sistema educatiu estava en canvis constants que provocaven un desconcert en els gabinets dels museus.

Actualment, però, al 2015 la majoria de museus ja han elaborat un pla educatiu dedicat a les escoles i els infants, tal com Santacana i Hernández (1999: 185) suggerien: “El museo debería tener preparado un menú infantil en el museo; si no lo tiene corresponderá al profesorado la iniciativa.” Així doncs, tornem a fer referència al paper del professorat, el qual requereix que es plantegin noves estratègies i activitats per dur a terme fora de l'aula. No obstant això, avui dia encara sorgeixen dubtes i reptes sobre com arribar a complir totes les expectatives dels nens i nenes en els temps actuals, en un món que avança constantment gràcies a les tecnologies i el Internet. En aquesta línia, Santacana i Hernández (1999: 180) continuen dient:

“Con la reforma se introducen cambios importantes en la función didáctica del museo: ahora, los museos no son tan solo las instituciones en donde se acude

para aprender *conceptos*: ahora, y más todavía en el futuro, el museo deberá ser el lugar a donde acudan los alumnos para aprender a formular hipótesis, a clasificar, a emitir juicios críticos, en suma, a poner en juego las capacidades propias de su edad“.

Com s’ha pogut observar en els darrers anys, quan un grup escolar visita un museu, la majoria d’aquests, els ofereixen una exposició més atractiva partint de la curiositat i inquietuds dels més menuts. Aconseguint contextualitzar allò que es visita, permet que els nens i nenes entrin en el joc de la Història i vegin el museu com un espai si més no, diferent i divertit.

Per una altra banda, els autors Santacana i Hernández (1999: 180) comenten: “Hasta ahora, para los enseñantes, los museos eran utilizados de la siguiente manera: Una *ilustración* de aquello que el profesor había explicado en el aula. Esta función la seguirá teniendo cualquier museo, pero puede que ya no sea la dominante.” És precisament el punt que comentàvem, si el mestre o mestra no fa l’esforç per cercar recursos externs a l’aula que li permetin treballar molt més àmpliament un concepte i de forma dinàmica, de poc servirà anar al museu, perquè el veurà com un espai dedicat a reproduir el que ja ha explicat. Cal fer esment que aquesta visió del museu encara es predominant en el sector docent, encara que de forma reduïda. Tot i així, passats més de 15 anys des que els experts van fer referència a aquest aspecte, cal adonar-se que encara predomina aquesta visió del museu. No obstant això, no podem oblidar que el gran percentatge de docents veuen els museus com un espai que els permet complementar. Santacana i Hernández (1999: 180) ho exposen tot dient: “[...] El propio cambio del modelo educativo introduce el concepto del museo *como un instrumento muy útil para el trabajo procedimental.*” També afegeixen (1999: 181) que: “Hay que ir al museo para hacer aquello que en las aulas no es fácil hacer,[...] buscar respuestas a preguntas y enigmas previamente planteados.”

Per últim, si ens centrem en els museus de Prehistòria, i partim de la reflexió de Pagès (2007:19) a l’apartat *Blocs i continguts de les ciències socials* conjuntament amb el que Santacana i Hernández (1999: 183) exposen: “En el tratamiento del patrimonio, esto es lo que importa: su capacidad de despertar emociones.” Ens adonem que tots tres experts en moments diferents demanen la necessitat d’investigar i despertar interès per les vivències

viscudes per la humanitat. És a dir, partir de l'enigma i misteri que té la prehistòria per fer investigacions amb tot allò que hi ha als museus.

Aplicació

Objectiu de l'estudi

El Treball de Final de Grau s'enfoca, per una banda, a l'anàlisi dels diferents mètodes de treball que existeixen per part dels docents a les Ciències Socials i, per l'altra, el grau de motivació i aprenentatge dels infants en relació a la Prehistòria. Els mètodes en què ens centrarem són el tradicional i les estratègies més innovadora.

Els objectius plantejats són:

- Observar la metodologia dels docents a l'assignatura de Coneixement del Medi Social i Natural.
- Identificar el grau de coneixença de recursos educatius per treballar la Prehistòria.
- Observar les opinions dels infants en relació a l'aprenentatge idoni que voldrien.

Per assolir aquests objectius proposats prèviament, hem utilitzat el qüestionari com a metodologia d'investigació. Aquest s'ha elaborat amb un criteri concret: Conèixer la metodologia de treball a les escoles, per tal de poder analitzar els criteris i opinions dels i les mestres i de l'alumnat, i d'aquesta manera poder saber com es porta a terme el tema de la Prehistòria, a les diferents escoles ja anomenades anteriorment.

En el qüestionari que vam facilitar als mestres ens centràvem en un seguit de preguntes enfocades a l'ensenyament/aprenentatge sobre la Prehistòria:

- Esbrinar quines eines i recursos utilitzen a l'hora de portar a terme aquest tema.
- Conèixer quin percentatge de docents es formen contínuament en estratègies innovadores.

D'altra banda, en el qüestionari facilitat a l'alumnat ens vam centrar en els temes següents:

- La metodologia de treball del tema de la Prehistòria.
- Com demostren el resultat del què han après.
- Descobrir com els agradaria poder aprendre aquesta temàtica.
- Conèixer com veuen l'aprenentatge sobre aquest tema.

Recull de dades

Per comprovar els estudis dels autors citats anteriorment sobre l'ensenyament i aprenentatge de les Ciències Socials, ens vam proposar investigar com es viu realment aquest tema a les escoles. Per tal de poder portar a terme una observació propera i actual, hem creat unes enquestes que ens permeten analitzar aspectes concrets sobre el tractament de la prehistòria dins l'ensenyament - aprenentatge.

Al llarg de les pràctiques III s'han repartit els qüestionaris als docents i alumnat d'Educació Primària de les escoles Pompeu Fabra de Salt i Enric Casassas de Sabadell, ja que el que es pretenia era veure quin ús d'estratègies educatives es porten a terme en aquesta etapa.

Procés d'anàlisi i interpretació de dades

En aquest apartat s'exposaran els resultats obtinguts dels qüestionaris⁹ aplicats a diferents professors i infants, de dues escoles diferents, durant el període de gener a març de 2015.

Per analitzar les dades que posteriorment trobareu, s'ha seguit un criteri de treball. Primerament, s'han ajuntat totes les enquestes i a continuació, s'han separat les entrevistes dels docents de les dels infants per tal de fer una extracció de dades més eficaç.

Tot seguit, s'han separat les enquestes en temes per tal de facilitar el buidatge de dades.

- En el cas dels docents s'han creat tres blocs:

---

⁹ Vegeu el mostreig dels qüestionaris a Annex 6

1. Com és la formació del docent.
    - Durant la carrera.
    - Posteriorment.
  2. Ús de recursos o eines.
  3. Metodologia de treball a l'hora de fer el contingut de la Prehistòria.
- Pel que fa a les enquestes de l'alumnat, s'han separat les preguntes en els següents blocs:
1. Com veuen la Prehistòria.
  2. Opinió sobre com la treballen.
  3. Com els agradaria aprendre-la.

Posteriorment, hem distribuït les diverses preguntes de les enquestes en aquests blocs. Així doncs, hem creat diverses taules de buidatge de dades amb el programa *Excel*, per a cada part enquestada, infants i docents. Cadascuna d'elles està formada per tantes files com docents i alumnat enquestats. Cal esmentar que també hem inclòs tot aquell individu que no ha arribat a respondre totes les preguntes.

Finalment, hem elaborat gràfiques, les quals ens ajuden a analitzar millor els resultats i poder mostrar-los visualment.¹⁰

Variables demogràfiques de la mostra

Durant aquest període s'han recopilat dades demogràfiques dels enquestats, les quals eren les següents: el sexe, l'edat, l'escola on treballen, l'àrea i el cicle on estan ubicats aquest any.

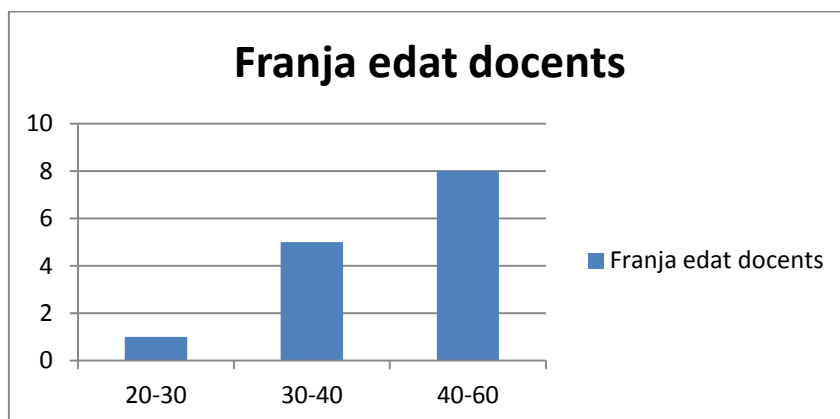
La mostra ha tingut una quantitat reduïda, la qual ha estat d'uns 318 enquestats, els quals 14 són docents i els 304 restant són infants.

Com hem vist, un dels aspectes que vam tenir en compte a l'hora de fer les enquestes als docents, va ser l'edat. En aquesta gràfica mostrem de forma

---

¹⁰ Vegeu les Taules de dades a Annex 7

visual com entre els mestres enquestats hi ha un elevat percentatge de docents entre la franja d'edat de 40-60.

Taula 1

Perfil dels docents enquestats

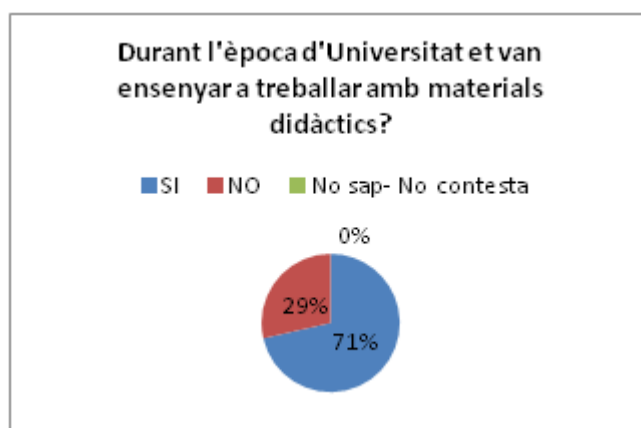
Aquesta segona part del qüestionari dels mestres ha sigut enfocada a l'aplicació de la mostra on hi vam incloure preguntes tancades, per tal de poder investigar diferents aspectes com ara: la seva formació universitària i l'actual, i els recursos o eines que utilitza a l'aula. Amb tot això, tindrem el perfil dels enquestats pel que fa a termes docents.

A continuació passem a contrastar els resultats de les gràfiques amb els estudis dels experts en la temàtica ja tractats a l'apartat Marc Teòric.

Com és la seva formació

Durant la carrera

Amb els resultats de la gràfica 1, observem que la formació dels docents durant els seus estudis universitaris està pensada i enfocada cap a uns ensenyaments docents innovadors i didàctics des de sempre, ja que a l'hora de portar

Gràfica 1

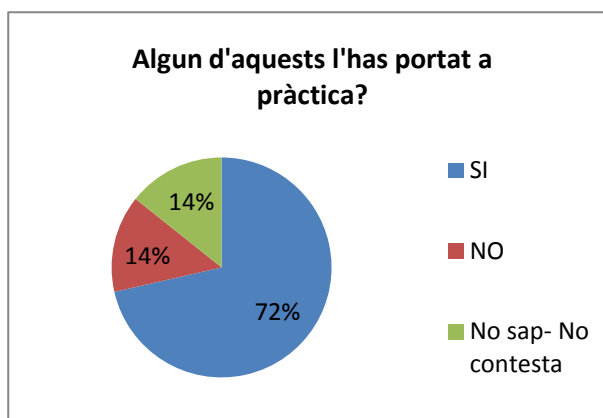
a terme les enquestes, la franja de professorat al qual ens vam adreçar abastava des del més novell fins als docents amb més anys d'experiència (20-60 anys).

De les persones enquestades més del 70% ho considerava així, però d'altra banda, podem observar un 30% ben clar, el qual treballaven amb el mètode tradicional i aprenien a base de la repetició .

Durant aquests anys d'estudi se'ls hauria d'ensenyar i encaminar a l'aprenentatge innovador, però ens podem adonar amb els resultats de les enquestes que, encara avui dia, hi ha ensenyaments universitaris reproductius.

Al llarg de les pràctiques, ens hem adonat que l'autor Oliva (2010: 46) s'aproxima a la realitat amb les seves paraules quan ens diu que els docents, davant la improvisació, acaben reproduint els mateixos esquemes d'ensenyament que els seus anteriors mestres.

Seguint l'anàlisi de la formació universitària, vam demanar si havien portat a la pràctica alguns d'aquests recursos i, com es pot observar a la gràfica 2, la majoria de mestres van contestar que sí que ho havien fet. Alhora, també vam

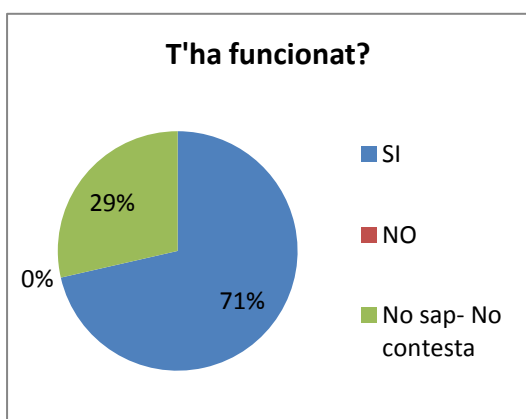
Gràfica 2

demanar si els resultats d'aquestes pràctiques havien sigut satisfactòries, i a la majoria de docents els havia funcionat correctament.

En aquestes gràfiques, ens adonem que aquells mestres que dins l'aula han portat a terme materials didàctics dels apresos durant els anys universitaris, els ha donat bons resultats i, normalment, han repetit l'experiència posteriorment. Com podem comprovar l'autor Pagès (2007:28) ens deia que els nous materials poden ajudar al professorat però que això només es fa realitat si el docent ho porta a terme i els utilitza. Per tant, els canvis educatius només poden realitzar-se si el docent pren aquesta iniciativa.

A més, podem observar clarament a la gràfica 2, que hi ha un percentatge molt reduït de mestres, els quals no han portat a terme les estratègies pràctiques apreses a la universitat.

Si analitzem globalment aquestes tres gràfiques, ens adonem que hi ha una certa relació entre les respostes de les tres preguntes formulades en el qüestionari. Podem veure que els mestres que a la primera pregunta ens han

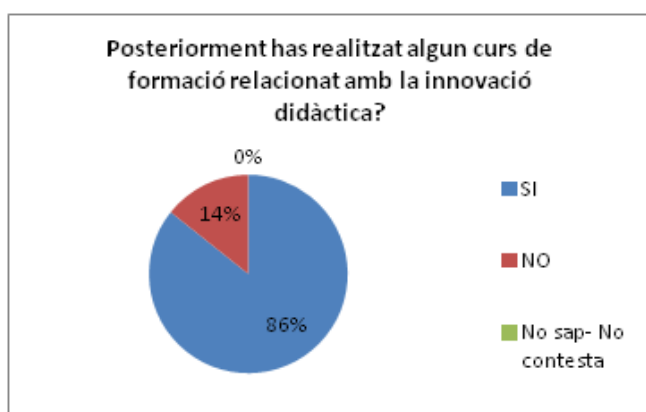

Gràfica 3

respost amb un sí, a les següents també ho han fet, i això ens permet afirmar que els estudis universitaris tenen una forta influència en els aprenentatges adquirits durant aquest període, els quals es reflecteixen, posteriorment, en el món laboral.

En aquestes gràfiques, ens adonem que aquells mestres que dins l'aula han portat a terme materials didàctics dels apresos a la carrera, els ha donat bons resultats i, normalment, han repetit l'experiència posteriorment.

Posteriorment

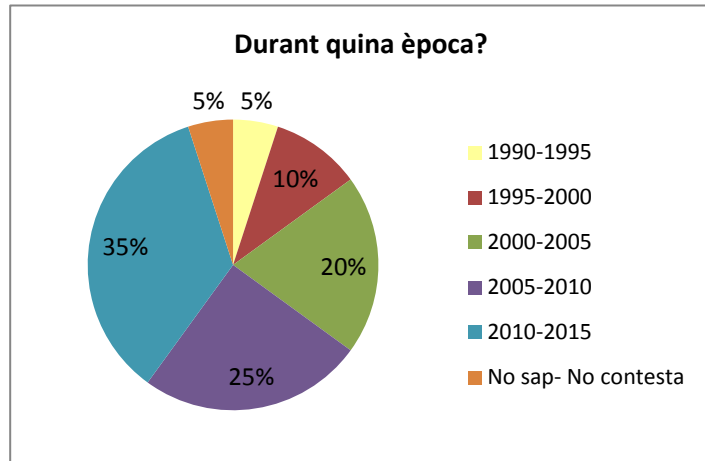
Gràfica 4

Els resultats obtinguts a la gràfica 4, ens permeten observar que els mestres que van ser educats amb pràctiques innovadores, tendeixen a seguir formant-se i actualitzant-se en el món laboral. També en aquest percentatge de formadors, es troben el professorat que durant els seus

anys universitaris va formar part d'un ensenyament més tradicional. Aquest percentatge dels docents que es formen és bastant elevat, perquè l'escola, sovint, acostuma a facilitar cursos formatius dins de l'horari lectiu i els mestres aprofiten per renovar-se.

Si observem els resultats de la següent gràfica 5, ens adonarem que la formació dels docents ha anat a l'alça en els darrers anys. Per altra banda, es pot corroborar el que deien en Benejam i Pagès (1997: 98), quan deien que als mestres els falten estratègies adequades per aconseguir abordar amb èxit les situacions que els alumnes plantegen a l'aula, ja que observant aquesta gràfica, ens adonem que els mestres es veuen amb la necessitat urgent de renovar-se constantment per tal de poder completar les necessitats dels infants en els darrers anys.

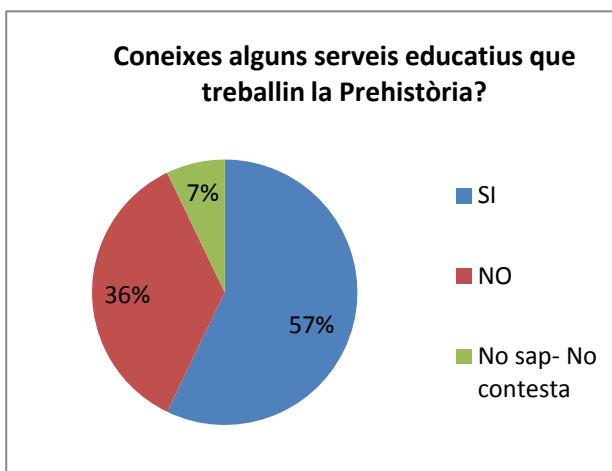

Gràfica 5

Ús de recursos o eines

El següent aspecte que vam voler analitzar va ser el tipus de recursos i eines que coneixen els docents d'avui dia per treballar la prehistòria i, quin ús en fan. Així doncs, els resultats obtinguts són els que es poden observar a les gràfiques i taules d'aquest apartat que a continuació comentem.

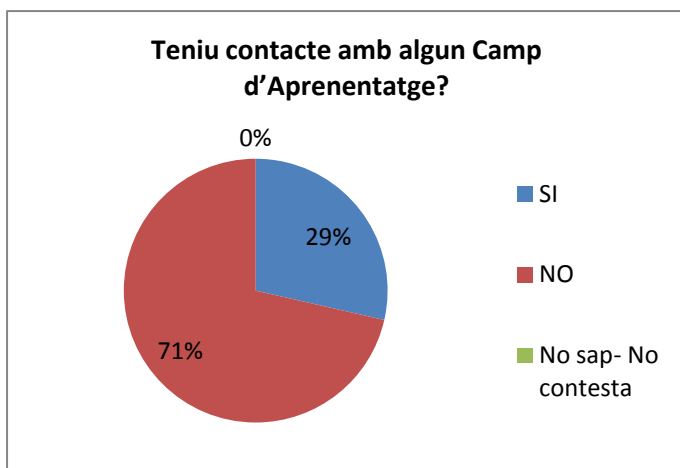
A la gràfica 6 podem observar com una mica més de la meitat dels mestres coneixen algun tipus de servei educatiu, però, a la vegada, ens hem adonat que els serveis que ens descriuen als qüestionaris són els mateixos entre tots ells i elles, els quals venen oferts o representats per

Gràfica 6

institucions com el Departament de l'Ensenyament de La Generalitat o els Ajuntaments.¹¹ No obstant això, durant l'estada de pràctiques hem observat com els serveis educatius que coneixen i utilitzen són molt més amplis i no només pertanyent a aquestes institucions. Un dels fets més coneguts i observat a les escoles, és el fet d'anar a una casa de colònies a passar uns dies, aquest tipus d'excursió normalment consisteix a contractar i fer ús d'un servei educatiu. Per altra banda, podem analitzar el gràfic des d'un altre punt de vista, un 37% de mestres que afirmen no conèixer serveis educatius per treballar la Prehistòria, el qual és un valor molt elevat. També ens trobem amb un 7% de docents que no ho saben distingir aquest servei, tot i fer-ne ús.

¹¹ Vegeu la taula de dades a Annex 7

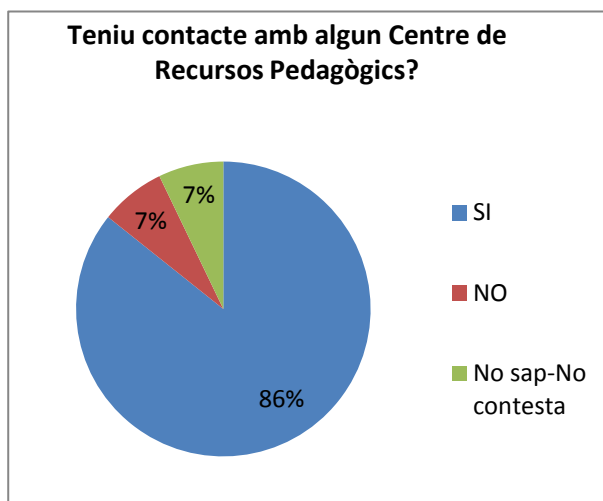

Gràfica 7

A l'hora d'analitzar la gràfica 7 ens ha impactat i sorprès, que els camps d'aprenentatge siguin tan poc coneguts dins de l'àmbit educatiu. La gràfica ens facilita unes dades molt elevades de desconcert sobre aquests recursos, més d'un 70% dels docents enquestats no mantenen cap relació amb aquest servei.

Finalment, si observem la gràfica 8, podem veure com el percentatge de docents que coneixen i fan ús dels centres de recursos augmenta considerablement, ja que més del 85% tenen contacte amb algun. No obstant això, no hem d'oblidar que tot i així hi ha un 7% que no manté cap contacte i un altre 7% que no contesta. D'altra banda, observant la taula¹² ens adonem que totes dues escoles només coneixen o mantenen contacte amb els CRP més propers al centre escolar. És a dir, al CRP de Sabadell-Barcelona i al CRP de Girona.

Aquesta pregunta formulada, també ens fa plantejar si no consideren els CRP com a servei educatiu, ja que la tendència dels enquestats era no conèixer serveis educatius.

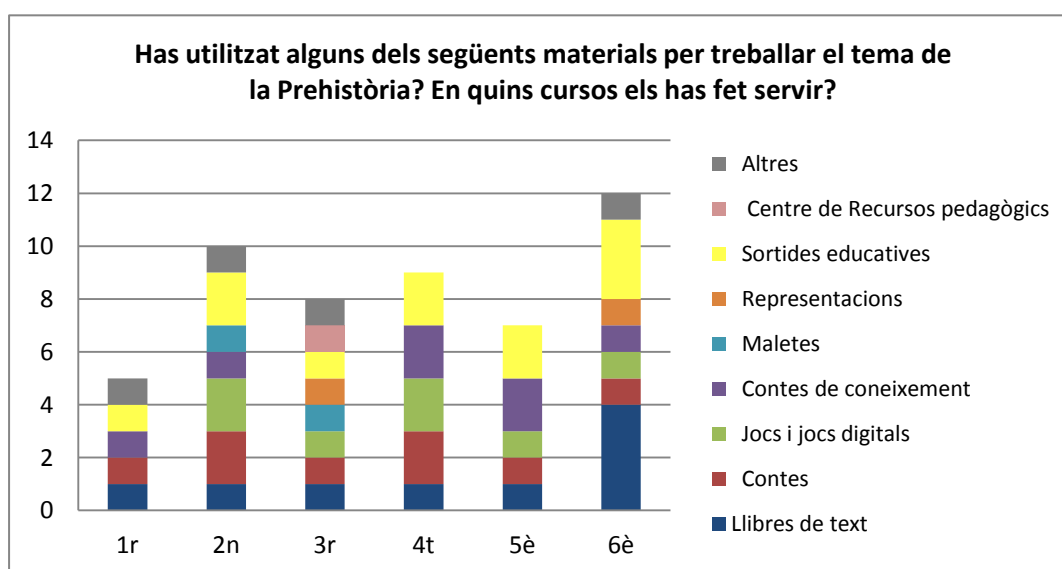
Gràfica 8

¹² Vegeu la taula a Annex 7

Metodologia de treball a l'hora de fer el contingut de la Prehistòria

En aquest últim bloc vam plantejar als docents enquestats quina metodologia de treball fan servir per treballar la Prehistòria a l'aula i així conèixer si innoven, i en quina proporció.

Així doncs, la primera pregunta que els vam formular va ser que enumeressin quines eines utilitzaven per treballar aquesta temàtica i els resultats són els que s'observen a la taula 2. Com es pot veure, encara avui dia hi ha un ús dels llibres de text, però sembla ser que la tendència d'aquest és fer-lo servir com a complement d'altres eines i recursos. Però, a sisè curs l'ús del llibre de text s'eleva de tal manera que arriba a ser l'eina que més es fa servir.

Taula 2

Per altra banda, veiem com la tendència als últims cursos dels Cicles Inicial i Mitjà, és a dir, segon i quart de Primària, és fer servir contes i jocs i jocs d'ordinador.

Si analitzem les sortides, podem observar com el nombre de sortides en relació a la Prehistòria augmenten en aquests dos cursos i, a més en els dos cursos de Cicle Superior, amb el contrast que a sisè es doblen.

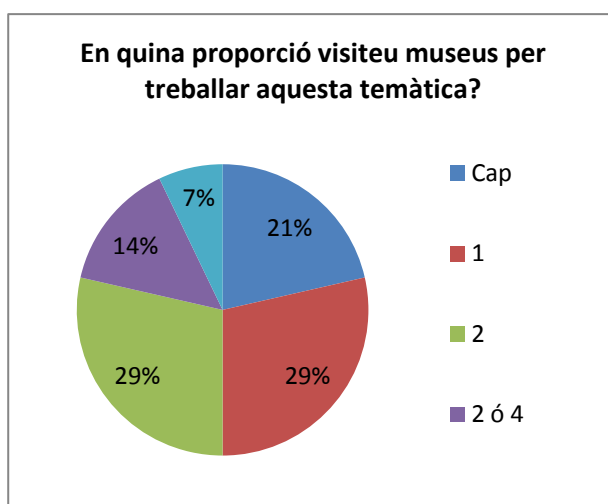
Pel que fa a un dels recursos més innovadors, com són les maletes, aquest és un recurs que per les respostes dels enquestats només es fan servir a tercer de primària i volem destacar que aquest recurs majoritàriament només es coneix a la província de Barcelona. A més, en relació a la gràfica 8, quan

demanàvem per la relació amb els centres de recursos pedagògics, observem com a la taula 2 només l'anomenen a segon i tercer de primària. Per tant, es fa contradictòria la resposta anterior.

Si passem a analitzar la gràfica 9 i tenint en compte, com hem vist anteriorment, que tots els cursos realitzen sortides, veiem que els resultats són molt equitatius. És a dir, no hi ha una tendència que predomini per sobre de les altres, sinó que segons el docent s'acostumen a fer entre 1 o 2. Tot i que hi ha un percentatge molt similar (21%) de docents que no realitzen cap sortida relacionada amb la Prehistòria.

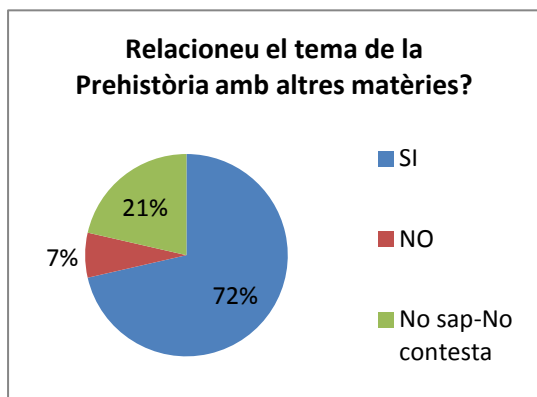
Això ens porta a fer referència al que els experts Hernández i Santacana (1999) feien esment en relació a les visites als museus. Si el docent no veu la funció que tenen els museus tendeix a evitar les sortides a aquests espais.

Per últim, cal fer esment al petit percentatge del 14% de docents que solen visitar els museus entre 2 i 4 vegades al curs.

Gràfica 9

Finalment, analitzem les gràfiques 10 i 11, on els vam plantejar si relacionen aquesta temàtica amb altres assignatures. És a dir, volíem veure si treballen de forma transversal o no. Com podem veure, la tendència és

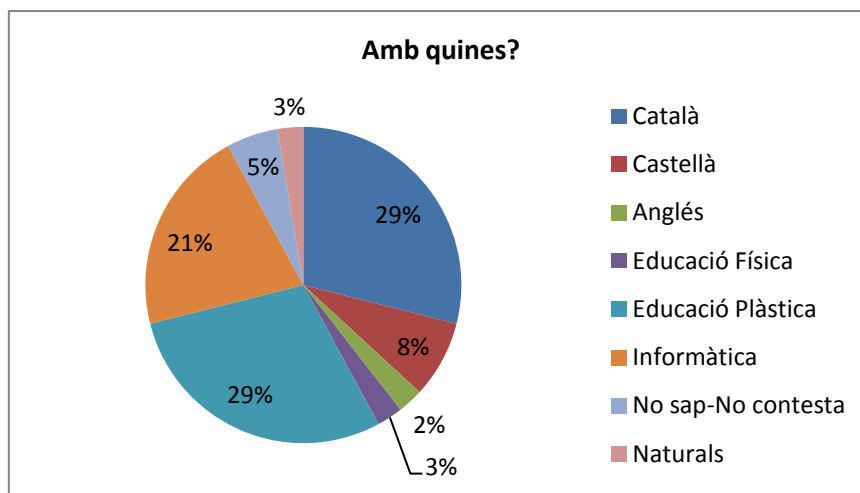
Gràfica 10

relacionar el tema amb altres matèries escolars amb un 72% dels docents. Tot i així, només un 7% nega fer-ho d'aquesta manera, mentre que un 21% no contesta. Cal fer èmfasi en aquest 21% que es manté absent, perquè no queda clar si hi ha un percentatge tan elevat perquè no van entendre la pregunta o, simplement, perquè no

volien respondre.

Per últim, si ens centrem en el 72% dels docents que afirmen relacionar la temàtica, cal veure de quina manera ho fan. Com és d'esperar, gairebé un 30% la relaciona amb la llengua catalana, segurament pel fet d'elaborar textos.

No obstant això, és important tenir en compte que un nombre reduït de docents també relacionen la Prehistòria amb les llengües castellana i anglesa, amb un 7% i 2% respectivament. Un altre valor que destaca per sobre dels altres, és la relació que es fa amb la plàstica (29% enquestats) i amb un 21% situem informàtica com a tercera matèria potenciada. Podem suposar que aquesta última rep un valor tan elevat, perquè, com hem pogut veure durant l'estada de pràctiques, a l'hora d'elaborar textos, acostumen a fer-ho amb l'ordinador.

Gràfica 11

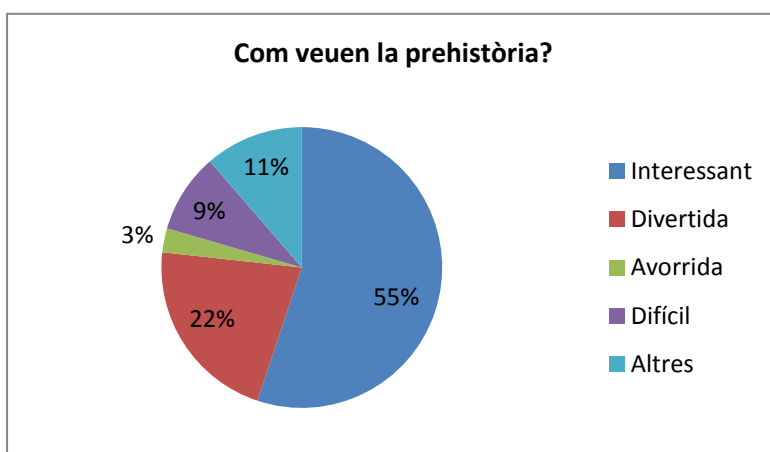
Perfil dels alumnes enquestats

Aquesta segona part del qüestionari dels alumnes ha anat orientada a l'aplicació de la mostra on vam realitzar preguntes tancades, però amb l'opció de poder ser ampliades.

Les dades que volíem extreure van ser: Si han treballat la Prehistòria i com ho han après, com han sigut avaluats i què els ha semblat. Finalment, com els agradaria realment aprendre-la. Amb tot això, podrem saber l'opinió personal de cada alumne sobre aquest temari.

Com veuen la Prehistòria

En relació a aquesta pregunta formulada, la tendència de les respostes van ser molt positives, ja que, com s'observa a la gràfica 12, veiem com més del 50% consideren la Prehistòria interessant i un 22% divertida. No obstant

Gràfica 12

això, cal fer una important referència al 9% que la considera difícil, ja que, com bé justifiquen¹³, això passa perquè els infants es posen en el lloc dels prehistòrics i expliquen com de difícil devia ser viure en

aquella època, on tenies molt poc i havies de sobreviure. El mateix passa amb el reduït 3% d'infants que consideren avorrida aquesta època¹⁴, perquè s'imaginaven vivint aquell moment i el fet de no tenir jocs, ni joguines actuals, els suposa imaginar que devia ser una època molt avorrida. Com bé ens deien Santacana i Hernández (1999: 113), la prehistòria té un caràcter enigmàtic, misteriós i màgic, pel fet de conèixer com vivien els primers homes en aquella

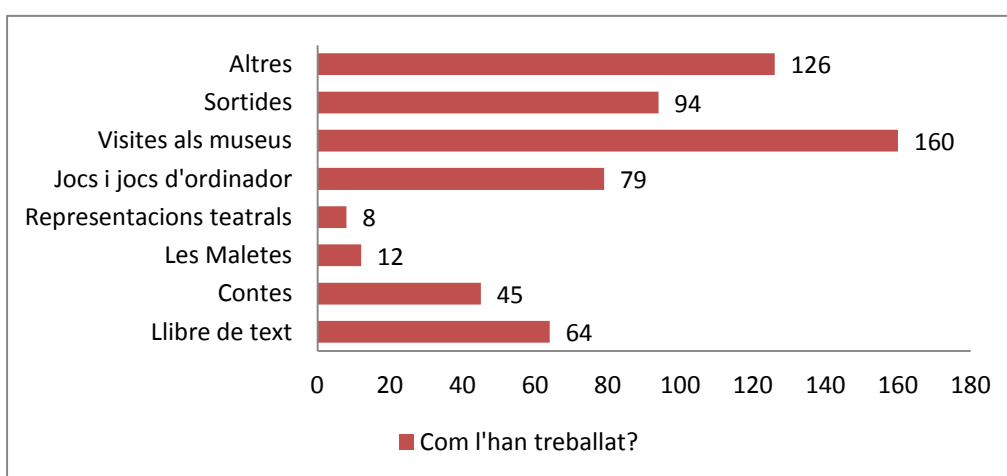
¹³ Vegeu les respostes i les taules a Annex 7

¹⁴ Vegeu les respostes i les taules a Annex 7

època. Aquestes característiques desperten la inquietud als infants i, és per això que gairebé el 80% la veu amb uns d'interès i divertida.

Opinió sobre com la treballen

En aquest segon bloc, ens vam tornar a plantejar com es treballa la prehistòria, però ara des dels ulls dels nens i nenes. D'aquesta manera, podem corroborar el que el professorat ens ha respost. A més, també ens permet analitzar com consideren que els avaluen, un tema molt interessant.

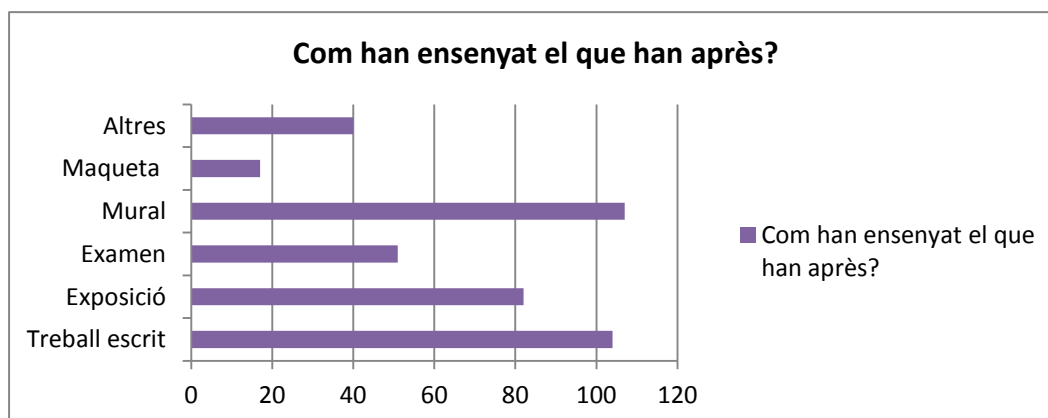
Taula 3

Així doncs, si analitzem els resultats de la taula 3, podem observar com les visites als museus és l'activitat que més recorda l'alumnat a l'hora de treballar amb la prehistòria. Aquest és un resultat que sembla contradictori amb els resultats obtinguts a la gràfica 9, on un alt percentatge de docents afirmen no fer més de 2 sortides per aquesta temàtica (58%). El segon material que més recorden els nens i nenes són els jocs i jocs d'ordinador, la qual és una resposta que també sorprèn, ja que a la gràfica 9 podem veure com sí que es fan servir els jocs a cada curs, però en petites proporcions. Per últim, volem destacar el valor que obté el llibre de text, ja que tot i ser fet servir al llarg de tota la primària, els infants no el recorden.

Aquests resultats, ens porten a plantejar la importància de les sortides escolars, tant a museus com altres espais i, alhora, a relacionar-ho amb el que els experts Santacana i Hernández (1999: 180) comentaven sobre la funció

dels museus per cercar respostes a enigmes que es plantegen els infants i, per fer un treball procedimental.

Taula 4

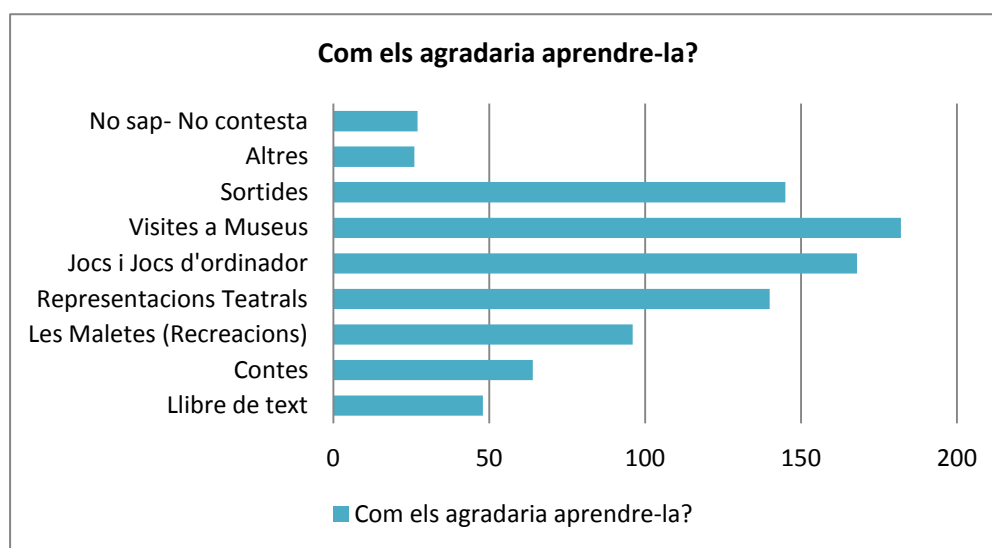
El següent aspecte que ens vam plantejar, com ja hem dit, va ser la necessitat de descobrir com veuen els i les alumnes que els avaluen. Els resultats obtinguts a la taula 4 són molt interessant d'observar, ja que podem veure com l'examen, un element avaluatiu típic a l'escola, segons els alumnes no pren aquest valor d'avaluació, ja que només 50 infants el destaquen. El que podem observar és que els murals, les exposicions i els treballs escrits guanyen molt valor a l'hora d'avaluar. Això ens porta a reflexionar sobre el canvi educatiu que s'està duent a les escoles, les quals comencen a deixar de banda els exàmens i cerquen altres mètodes o instruments per avaluar.

D'altra banda, aquests resultats també ens porten a veure una relació amb el què l'expert Garcia (1993) constata de les funcions dels recursos. És a dir, si el docent sap triar un recurs per potenciar la participació, la comprensió, la transmissió i la motivació, permet que l'infant s'expressi i demostrï tot allò que ha après.

A més, també hi trobem una clara relació amb el que l'expert Pagès (2007:28) comentava, ja que és cert que si el professorat té consciència de la possibilitat d'ensenyar d'una altra manera, els recursos apareixen sols.

Com els agradaria aprendre-la

Per últim, ens vam plantejar quina metodologia d'ensenyament seria la més adient segons les necessitats dels infants i sabent quina opinió en tenen sobre la Prehistòria. Així doncs, els vam plantejar com els agradaria aprendre la prehistòria i els resultats obtinguts són els que es poden observar a la taula 5.

Taula 5

És molt interessant veure com les visites als museus és el recurs que més destaca conjuntament amb els jocs per sobre dels plantejats. Això ens permet tornar a relacionar les opinions i estudis dels experts Santacana i Hernández (1999: 113) quan diuen que: “Para introducir a los adolescente en los métodos de análisis de la prehistoria podemos partir de múltiples técnicas como son la simulación, el juego y la virtualidad, las mismas que nos permiten investigar sobre la didáctica de la prehistoria, y en general, de las ciencias sociales”. Ahora, podem veure com aquests resultats es contradiuen amb els seus estudis, quan afirmaven que la major part dels infants veuen els museus com un espai mort, ja que aquí comprovem la necessitat i ganes per visitar-ne.

Un altre recurs que destaquem dels resultats, és el valor tan baix que obté el llibre de text per part dels infants, el qual és el recurs menys valorat

positivament. Això ens porta a parlar de la necessitat d'un canvi a la metodologia d'ensenyament- aprenentatge.

Per últim, també volem fer referència a les maletes i les representacions teatrals, ja que tot i no destacar a la gràfica, són uns materials o recursos que als infants els agradaria fer servir per treballar aquesta temàtica.

Per tant, es torna a la necessitat de què els docents s'animin i siguin conscients que hi ha més recursos que poden motivar a l'aprenentatge dels nens i nenes.

Conclusions

Objectiu complert

La realització d'aquest treball ens ha permès, com ja hem vist, l'assoliment del nostre objectiu principal, el qual era reconèixer quins són els recursos educatius més utilitzats per ensenyar la Prehistòria a Educació Primària. El fet d'entrar a veure el món laboral, a partir de les Pràctiques III, i estar dins d'aquest entorn durant un ampli període (3 mesos) ajuda a poder relacionar la realitat amb el que ens proposàvem investigar i analitzar. Des d'un primer moment, vam voler vincular el TFG amb les pràctiques per tal de poder extreure el màxim profit i rendiment. És per això, que sense aquesta vinculació al món laboral, el TFG no hagués tingut sentit, ja que la gran part l'hem extreta d'aquesta gran experiència a les aules.

Per poder arribar a aprofundir aquesta vinculació d'idees tant teòriques com pràctiques, ens ha ajudat el fet de crear unes enquestes destinades als docents i l'alumnat, les quals ens han permès descobrir com treballen aquesta temàtica. Per altra banda, com comentem a l'apartat de limitacions, potser les enquestes han sigut un factor que podíem haver ampliat i això ens fa pensar que al final ens ha limitat. Tot i així, creiem que el TFG és complet i ajustat a les nostres expectatives inicials, pel fet d'haver relacionat tot allò teòric que hem après dels experts al llarg del 3r curs fins ara, amb la part pràctica.

Un altre objectiu inicial que ens vam plantejar amb l'elaboració d'aquesta investigació, va ser aprendre el màxim de l'experiència de pràctiques. Així doncs, considerem que també ha sigut assolit per part nostra, ja que hem après moltes noves coses amb les nostres tutores de pràctiques. Sobretot, l'experiència viscuda al llarg d'aquests mesos és el que més ens enduem i recordarem, ja que ens ha enriquit, permetent ampliar el nostre ventall de recursos i estratègies com a futures mestres.

El rebost de l'aula

Inicialment, ens vam plantejar elaborar una web que recollís materials didàctics sobre la Prehistòria per treballar a l'aula. A més, també ens vam proposar cercar algunes idees per innovar dins d'aquesta temàtica, ja que durant el 3r curs d'universitat vam realitzar una optativa de ciències, anomenada Taller de Ciències Socials, on ens van ensenyar a buscar mètodes i estratègies més dinàmiques i no tan tradicionals, com és el llibre.

Així doncs, parlant conjuntament, vam decidir crear una web que oferís diverses estratègies i propostes alternatives o complementaries al llibre de text per treballar la Prehistòria. Vam pensar que la creació d'aquest bloc, ens permetria mantenir-nos en contacte un cop finalitzat el grau, ja que les dues vivim a una distància relativament llunyana una de l'altra i, d'aquesta manera, ens podria unir el fet d'estar en contacte a l'hora d'anar modificant i ampliant la web.

Posteriorment, durant l'estada de pràctiques III, i a partir de les observacions i els resultats de les enquestes a les dues escoles, vam decidir ampliar aquesta idea inicial i elaborar una web més complexa, la qual oferís tot tipus de recursos per tal que els docents tinguin al seu abast suggeriments a l'hora de realitzar les seves sessions de Prehistòria i altres temàtiques.

També cal esmentar que gràcies a les mestres que ens han fet de tutores al llarg d'aquestes pràctiques III, hem après un munt de coses noves, però la més rellevant que totes dues ens enduem, és el fet d'aprendre a compartir tot aquell material útil que els mestres coneixen i fan ús a l'aula, ja que d'aquesta manera aconseguixes, com ve deien els experts Pagès, Hernández, Santacana i Oliva, que hi hagi una connexió entre tots els docents i es coneguin les seves metodologies i estratègies a l'hora de treballar

Així doncs, amb el que vam aprendre de les mestres mentre estàvem fent l'estada de Pràctiques III i, alhora d'anar construint aquesta web, ens vam adonar que seria interessant no només centrar-nos en nous materials, sinó que també podíem oferir recursos i estratègies de tot tipus per a totes les àrees. Així doncs, l'estructura del bloc es va anar fent de mica en mica més complexa,

fins a arribar a assolir un disseny de *rebot d'aula*. D'aquí prové el nom de la web, ja que es pot trobar tot tipus d'eines, recursos i materials per fer servir a l'aula i crear un ensenyament-aprenentatge més innovador i motivador per als infants.

Vam decidir crear seccions dedicades a cada matèria escolar, on els visitants de la web poguessin trobar amb gran facilitat allò que cercaven. Alhora, també vam crear una secció d'informació i actualitat on aniríem penjant articles d'interès educatiu i social que considerem que cal fer èmfasi. Per últim, també vam decidir elaborar una secció dedicada a adreçar als visitants a altres blocs i pàgines web que poden resoldre els seus possibles dubtes o, si més no, permetre'ls donar una ullada a com treballen a altres centres.

La web per consultar és la següent:

<<<https://sites.google.com/site/elrebotdaula/>>>

Limitacions

Tot i així, és cert que hem tingut certes limitacions al llarg del procés d'elaboració de la recerca. Per una banda, el fet d'haver realitzat la part d'anàlisi a només dues escoles, ens ha limitat en el nombre de la mostra. Però aquest fet tampoc ens ha perjudicat en la nostra recerca, ja que hem obtingut una resposta general dels docents en relació a aquesta temàtica.

D'altra banda, les respostes obtingudes van ser molt escasses en comparació al que imaginàvem, ja que pel que hem pogut veure durant l'estada de Pràctiques III i comparant-ho amb els resultats de les enquestes, podem deduir que van respondre sense donar gaire importància o sense prestar gaire atenció al que se'ls demanava, perquè un cop hem pogut observar el rol del docent i dels infants hem comprovat com hi havia molts aspectes i eines que fan servir diàriament i a les enquestes no en van fer esment.

Treball educatiu

En relació al treball educatiu que es porta a terme a l'escola per part dels docents, és un dels treballs més voluminosos que tenen i que requereix més atenció i rigor. Aquest tipus de treball cal fer-lo tant a l'escola com a les hores lliures, ja que durant l'estiu és bo crear una primera planificació i poder estructurar tot allò que voldrien realitzar durant el curs. Aquest tipus de planificació és sempre molt general, ja que el curs té una durada de 10 mesos, i mai se sap quins canvis inesperats hi haurà. Tot i així, el docent ha de ser molt conscient de la importància que té el treball educatiu que està realitzant, per què aquesta planificació serà allò que vol treballar i ensenyar als alumnes.

Volem destacar, que un mestre necessita saber improvisar, ja que de vegades cal modificar una sessió de classe o bé fer una cosa totalment diferent per motius aliens. És per això, que un altre aspecte rellevant i en relació al treball educatiu que hem observat amb aquesta investigació, ha sigut la importància de tenir prou recursos per treballar un contingut, en el nostre cas la Prehistòria, ja que a l'hora que es planifica, cal saber a partir de quines eines i materials es treballarà la temàtica, en quin grau permetrà assolir els objectius plantejats i quines possibles modificacions podrà tenir, en cas que no assoleixi l'objectiu inicial.

En aquesta línia, volem fer referència a la importància que té que els mestres es comuniquin entre ells per tal de facilitar-se estratègies i materials per treballar a l'aula, alhora que es fan referència als resultats obtinguts, ja que d'aquesta manera, com hem dit, s'aconsegueix que puguin innovar a les seves sessions o planificacions.

D'altra banda, amb l'estada de Pràctiques III, hem pogut corroborar el que l'expert Oliva comentava sobre la formació contínua dels docents. De mica en mica els docents van participant de forma més activa a cursos formadors sobre innovació, però tot i així, els falta, com bé deia l'autor, acabar de comunicar-se amb els companys.

De manera paral·lela, caldria saber com es promou la participació d'aquests cursos, si els docents són informats des del lloc de treball per tal de

facilitar-los-hi aquesta informació. I, en acabat, caldria esbrinar per què no sempre apliquen a l'aula el que han après. També cal fer una especial referència que la majoria del professorat actual es mou per interessos laborals per poder omplir el currículum en lloc de preocupar-se per la millora en la seva formació a l'hora d'ensenyar, tal com comenten CCOO al seu article sobre retallades del 2012.

Què ens emportem com a futures mestres

La realització d'aquest treball de final de grau va començar a tercer curs, ja que vam haver de presentar una proposta inicial. Aquesta proposta, amb el pas del curs i amb tot allò que anàvem aprenent al llarg del quart curs de carrera, es va anar modificant i assolint una estructura més complexa. Però, amb l'estada a les Pràctiques i la resta d'experiències viscudes en l'àmbit de l'educació, ens hem adonat que si poguéssim tornar a presentar una proposta de TFG, aquesta estaria en constant modificació, ja que amb cada experiència viscuda en el món laboral, ens porta a adonar-nos que tenim noves idees i reflexions a investigar.

Per altra banda, mentre realitzàvem el marc teòric d'aquest TFG ens hem adonat que com a futures mestres, ens hauríem de plantejar a partir de quin tipus d'educació volem ensenyar, així com la manera de guiar als alumnes i de valorar el seu procés d'aprenentatge. És a dir, quina metodologia. Per propiciar una bona educació, cal anar avançant a mesura que aquesta avança.

Així doncs, hauríem de realitzar una tasca d'educadors en el guiatge i poder potenciar els aprenentatges significatius i útils, on els infants puguin aplicar-los fàcilment a la seva vida quotidiana.

Les pràctiques III, que hem realitzat a les diferents escoles ens han permès reflexionar que com a futures professionals de l'ensenyament portarem a terme metodologies més experimentals i/o vivencials, on els infants podran tenir l'oportunitat de discutir sobre els diferents conceptes que es presentin, disposaran de diferents recursos per treballar, oferirem alternatives i ajudes als

nens amb dificultats d'aprenentatge i realitzarem treballs cooperatius i d'alta participació de l'alumnat. L'ensenyament que afavorirem serà significatiu i funcional, per tal que els alumnes puguin rebre un ensenyament – aprenentatge de bons resultats. D'aquesta manera, els infants tindran un paper actiu i rellevant, a l'hora d'aprendre nous conceptes.

Pel que fa al procés de valoració dels infants, utilitzarem l'avaluació inicial, formativa i sumativa, la qual permet tenir en compte les necessitats dels infants, així com el progrés que experimentin, i també modificarem i planificarem les sessions tenint en compte les necessitats que es presentin.

Per últim, amb aquesta investigació i observant els resultats de les enquestes dels infants, ens hem adonat que és essencial descobrir quines són les inquietuds, interessos i necessitats dels infants a l'hora de treballar cada temàtica i aspectes a l'aula, ja que per molt que el docent planifiqui un tema de manera rigorosa, si no se sap què volen conèixer i com veuen aquell concepte els alumnes, li faltará informació per obtenir una bona planificació.

Personalment, amb les enquestes ens hem adonat que demanant als infants com veuen la Prehistòria i com els agradaria treballar-la, opinen molt diferent del professorat i això fa que pensem que hauríem de tenir-los més present a l'hora de fer la programació i de decidir com volem que aprenguin. Per altra banda, les enquestes ens han permès descobrir quines són les seves motivacions a l'hora de tractar aquest tema.

Per tant, podem dir que a més de tots els aspectes comentats anteriorment, és molt important partir de la motivació dels nens i nenes, perquè, com bé deia l'expert Pagès, la història té molts moments que poden agradar, només cal saber què motiva més.

Així doncs, com a futures mestres podem concloure dient, que aquest serà un dels punts que més tindrem en compte, conjuntament amb la contínua formació i recerca de nous materials i recursos educatius innovadors, que esperem poder demostrar tant al *Rebost de l'aula* com a les nostres futures aules.

Referència bibliogràfica

ASOCIACIÓN UNIVERSITARIA DEL PROFESORADO DE DIDÁCTICA DE LAS CIENCIAS SOCIALES. *La formación del profesorado y la didáctica de las ciencias sociales*. Díada Editora, 1993

BENEJAM, Pilar; PAGÈS, Joan. *Enseñar y aprender ciencias sociales, geografía e historia en la educación secundaria 6*. Barcelona: Editorial Horsori, 1997.

CARRETERO, Mario; POZO, Juan Ignazio; ASENSIO, Mikel. *La enseñanza de las Ciencias Sociales*. Madrid: Aprendizaje Visor, 1989.

CCOO. Gaceta Sindical (2012) *Las políticas de recortes: evaluación de daños*. [Document en línia] <http://www.ccoo.es/comunes/recursos/1/pub86043_n_19.Las_politicas_de_recortes_evaluacion_y_danos.pdf> [Dia 15 de febrer de 2015]

EL REBOST DE L'AULA. *El rebost de l'aula (2015)* [Web en línia] <<https://sites.google.com/site/elrebostdaula/>> [Dia 10 de maig de 2015]

ESCUADERO, Tomás; CORREA, Ana Delia. *Investigación en innovación educativa: algunos ámbitos relevantes*. Madrid: La Muralla, 2006.

GARCÍA, Antonio Luis. *Didáctica de las ciencias sociales en la educación primaria*. Madrid: Algaida Editores, 1993.

PAGÈS, Joan. “¿Qué se debería enseñar de historia hoy en la escuela obligatoria?, ¿qué deberían aprender, y cómo, los niños y las niñas y los y las jóvenes del pasado?”. *Revista Escuela de Historia*, 6, 2007, nº 6.

SANTACANA, Joan; HERNÁNDEZ, Xavier. *Enseñanza de la arqueología y la prehistoria*. Lleida: Editorial Milenio, 1999.

VILLALÓN, Gabriel; PAGÈS, Joan. *¿ Quién protagoniza y cómo la historia escolar? La enseñanza de la historia de los otros y las otras en los textos de estudio de Historia de Chile de educación primaria.* , Barcelona: Clio & asociados, 2013.

XTEC. (2015) *Serveis educatius*. [Pàgina web en línia] <<http://www.xtec.cat/web/serveis/serveis/cda>> [Dia 27 d'abril de 2015]